

NOTA INFORMATIVĂ la proiectul Legii cu privire la modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală)
I. Denumirea autorului și, după caz, a participanților la elaborarea proiectului
Proiectul de Lege cu privire la modificarea unor acte normative (<i>asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală</i>) este elaborat de Ministerul Justiției, la propunerea Centrul Internațional „La Strada”.
II. Condițiile ce au impus elaborarea proiectului și finalitățile urmărite prin implementarea noilor reglementări
Libertatea și inviolabilitatea sexuală sunt valori protejate atât de normele și standardele internaționale cât și de normele naționale. Astfel, legislația Republicii Moldova a cunoscut o evoluție progresistă în domeniul protecției libertății și inviolabilității sexuale. Articolele 24 și 28 din Constituția Republicii Moldova stipulează că statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică. Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată. Componenta intimă a vieții private, garantată prin Legea Supremă, are ca scop protejarea identității persoanei, a sferei vieții sale intime, a relațiilor personale, inclusiv a libertății sexuale. În același timp, protecția libertății sexuale, combaterea fenomenului abuzului sexual, precum și protecția victimelor acestei sfere, a constituit o prioritate consfințită atât în actele internaționale europene, cât și în cele universale. Evoluția cadrului legislativ național se datorează implementării mecanismelor și practicii internaționale în sistemul justiției penale. În acest sens, liniile directorii au fost trasate de către: • <i>Convenția Consiliului Europei cu privire la protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale</i> (Convenția de la Lanzarote) ratificată de către Republica Moldova prin <i>Legea nr. 73 din 12.04.2012</i>; • <i>Statutul Curții Penale Internaționale</i>, ratificat prin <i>Legea nr. 212 din 09.09.2010</i> care a stat la baza <i>Legii nr. 64 din 04.04.2013</i> pentru modificarea și completarea <i>Codului penal al Republicii Moldova</i>; • <i>Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice</i> (Convenția de la Istanbul), fiind la 6 februarie 2017 semnată de către Reprezentantul Permanent al Republicii Moldova pe lângă Consiliul Europei. Procedura de ratificare este încă în derulare, Guvernul aprobând, în acest sens, la 27 decembrie 2019, proiectul de lege cu privire la ratificare. Convenția de la Istanbul reprezintă tratatul internațional cel mai cuprinzător, care abordează această violare gravă a drepturilor omului și tinde spre toleranța zero privind această formă de violență (violența sexuală). Semnarea de către Republica Moldova a actelor internaționale menționate supra, impune obligația pozitivă a statului de a consfinți aceste prevederi în legislația națională și a stabili un cadru normativ atât material cât și procesual compatibil cu standardele internaționale. În acest sens se reiterează că în linii mari, legislația Republicii Moldova a fost modificată în vederea implementării standardelor internaționale și conține prevederi legislative de rigoare, însă, reieșind din caracterul evolutiv al relațiilor sociale, statul are obligația de a adapta normele legislative la realitățile sociale și a acorda o maximă protecție vieții și inviolabilității sexuale. Necesitatea implementării standardelor internaționale în acest domeniu rezidă însăși din importanța respectării drepturilor reproductive al femeilor protejării acestora de diverse forme de violență. Obiectivul general: Fortificarea drepturilor materiale și procesuale ale victimelor infracțiunilor ce atentează la libertatea și inviolabilitatea sexuală a acestora prin adaptarea cadrului normativ intern la standardele și practicile internaționale.
III. Principalele prevederi ale proiectului
Pornind de la această stare de lucruri, dar și în vederea îmbunătățirii cadrului legal existent, a neadmiterii încălcărilor privind drepturile victimelor atât la etapa de urmărire penală, cât și în cadrul

examinării cauzelor de către instanțele de judecată se propune modificarea normelor din Codului penal și Codului de procedură penală. Prevederile proiectului sunt structurate în următoarele compartimente.

I. Neadmiterea înlăturării răspunderii penale în rezultatul împăcării victimei cu infractorul

De regulă, infractorul aflându-se în libertate, ușor influențează victima și o convinge să accepte concilierea. În acest sens, se propune modificarea articolului 109 din *Codul penal*, astfel ca orice infracțiune ce atentează la libertatea și inviolabilitatea sexuală să excludă împăcarea părților, respectiv, la alineatul (1) articolul 109, textul „capitolele II-VI” este substituit cu textul „II-III, V-VI”, excluzându-se astfel capitolul IV [Infracțiunile privind viața sexuală] din categoriile de infracțiuni pentru care este permisă împăcarea. În aceeași ordine de idei, la alineatul (4) articolul 109 textul ”171-175¹⁷” se exclude.

II. Clarificarea obiectului generic al infracțiunilor privind viața sexuală cuprins în capitolul IV din Codul penal

Modificarea de esență a acestui proiect de lege este expunerea într-o redacție nouă a capitolului IV din *Codul penal*, adică a infracțiunilor cu privire la viața sexuală.

Luând în considerare relațiile sociale complexe inerente unei vieți umane, noțiunea de viață sexuală nu poate fi imputabilă minorilor, reieșind din dezvoltarea fiziologică și psihologică a acestora. Respectiv, constatăm că obiectul juridic generic prevăzut la capitolul IV din *Codul penal* sub denumirea de „viață sexuală” nu cuprinde în sine și libertatea, inviolabilitatea sexuală a minorului.

Din aceste considerente, se propune ca acest capitol din *Codul penal* să fie definit ”Infracțiuni contra libertății și inviolabilității sexuale a persoanei”.

III. Necesitatea redefinirii noțiunii de viol

În redacția actuală, violul este încadrat ca un raport sexual neconsimțit între 2 persoane de sex diferit. În timp ce în *Statutul Curții Penale Internaționale*, precum și în *Convenția de la Istanbul* în articolul 36 statuează că, violul reprezintă **actul de penetrare a oricărei părți a corpului victimei cu organul sexual, precum și penetrarea anală sau genitală a victimei cu orice obiect ori cu orice parte a corpului.**

Astfel observăm că, potrivit legislației Republicii Moldova, noțiunea de viol nu cuprinde elemente esențiale la calificarea faptei de viol. Conținutul acestei dispoziții, în afara raportului sexual, nu include și actul sexual oral sau anal (indiferent că este sau nu vorba de un act heterosexual sau homosexual).

Prin operarea modificărilor la articolul 171 din *Codul penal*, se propune ca **violul să reprezinte un act sexual neconsimțit sau cu consimțământ viciat de penetrare vaginală, anală sau orală a corpului unei alte persoane cu orice parte corporală sau obiect.** După cum e menționat supra, se propune un nou concept a noțiunii de viol drept cea mai gravă formă de atentare la libertatea și integritatea sexuală, astfel, ca să cuprindă inclusiv orice act heterosexual, homosexual ori act de penetrare sexuală ale părților corpului.

De asemenea, proiectul propune o variantă tip a infracțiunii cu circumstanțe agravante la aliniatele (2) și (3) a articolului 171. În calitatea de circumstanțe agravante se propune de a fi prevăzute aceleași circumstanțe agravante care sunt la moment prevăzute în *Codul penal*, și de completat cu o agravantă nouă - violul asupra unei persoane despre care se știa cu certitudine că nu a împlinit vârsta de 14 ani.

Totodată, în proiectul respectiv nu se regăsește agravanta „soldată cu urmări grave”, ori Curtea Constituțională a Republicii Moldova s-a expus anterior că textul „soldate cu urmări grave” nu întrunește cerințele de calitate și accesibilitate a legii (considerent expus, bunăoară, în Hotărârea Curții Constituționale nr. 24 din 17 octombrie 2019, § 129).

IV. Redefinirea noțiunii de consimțământ al victimei exprimat în cazul infracțiunilor ce atentează la libertatea și inviolabilitatea sexuală

Codul penal al Republicii Moldova, în cazul infracțiunilor de viol și acțiuni violente cu caracter sexual, restricționează consimțământul victimei prin aplicarea constrângerii fizice sau psihice a persoanei ori profitând de imposibilitatea acesteia de a se apăra sau de a-și exprima voința.

În acest sens este de menționat că darea consimțământului pentru un act sexual în cazul persoanelor majore și cu capacitate de exercițiu deplină este linia de demarcație dintre exercitarea libertății sexuale și atentarea la libertatea și inviolabilitatea sexuală.

Convenția de la Istanbul, statuează că **consimțământul trebuie dat voluntar, ca rezultat al liberului arbitru al persoanei, evaluat în contextul circumstanțelor înconjurătoare**. Legea penală tratează într-un alt mod consimțământul victimei, deși prevederile *Convenției de la Istanbul* în acest sens sunt mult mai benefice și oferă victimei posibilitatea de a fi protejată și în cazul în care constrângerea fizică și psihică nu a fost aplicată, însă în urma unor circumstanțe consimțământul acesteia este viciat.

Astfel, se propune definirea actelor sexuale neconsimțite și actele sexuale cu consimțământul viciat întru excluderea oricăror interpretări extensive defavorabile victimelor și circumstanțelor care pot afecta consimțirea liberă a persoanei la efectuarea unui act sexual (a se vedea în proiect articolul 132² alineatele (3) – (4)).

V. Revizuirea conceptului de acțiuni neconsimțite de natură sexuală, altele decât violul

Actele cu caracter sexual, în accepțiunea articolului 172 din *Codul penal* înglobează în sine homosexualitatea sau satisfacerea poftei sexuale în forme perverse. Aceste acțiuni sunt de fapt o imitare a raportului sexual care vizează organele genitale al bărbatului sau femeii ori ale altor părți ale corpului, săvârșite pentru satisfacerea poftei sexuale. În standardele internaționale orice penetrare sexuală neconsimțită a cavităților naturale ale persoanelor care implică organele genitale reprezintă deja un viol. Or, violul este cea mai gravă formă de atentare la libertatea și inviolabilitatea sexuală persoanei.

Astfel, se propune în redacție nouă articolului 172 din *Codul penal* încriminând orice acțiune cu caracter sexual neconsimțit sau cu consimțământul viciat al persoanei, altele decât violul.

La alineatul (2) se păstrează agravantele ce sunt la moment prevăzute în *Codul penal* cu includerea a 3 agravante noi și anume:

- a) săvârșită cu aplicarea strangulării și nu se încadrează în agravantele săvârșite cu deosebită cruzime, precum și din motive sadice;
- b) săvârșite prin pătrundere în domiciliu sau altă încăpere;
- c) săvârșite cu aplicarea armei sau altor obiecte folosite în calitate de armă.

Ce ține de alineatul (3) se menționează că, se păstrează aceleași circumstanțe cu excepția circumstanțelor agravante: „au cauzat contaminarea intenționată cu maladia SIDA” (transpusă în articolul 171 alineatul (3) din *Codul penal*) și „au provocat alte urmări grave”.

Referitor la articolul 173 din *Codul penal* ce incriminează hărțuirea sexuală, se propune o redacție nouă a articolului prin care să fie definită hărțuirea sexuală ca o manifestare a unui comportament fizic, verbal sau nonverbal pentru a determina o persoană acțiuni cu caracter sexual sau acte sexuale nedorite, prin care se creează o atmosferă ostilă, umilitoare sau discriminatorie ce lezează demnitatea umană. Această noțiune se propune întru stabilirea unei clarități la încadrarea faptelor de hărțuire sexuală.

VI. Modificarea prevederilor articolelor 174, 175, 175¹ din Codul penal

Articolul 174 alineatul (1) se propune într-o nouă redacție astfel, încât să fie încriminate actele de penetrare sexuală, altele decât violul, comise asupra unei persoane despre care se știa cu certitudine că nu a împlinit vârsta de 16 ani.

Într-o redacție nouă se propune și articolul 175 din *Codul penal* și anume - Depravarea sexuală a minorului. Considerăm nepotrivită sintagma „acțiuni perverse” utilizată în denumirea și conținutul articolului 175 din *Codul penal*, pentru că creează situații confuze în ansamblu cu celelalte componente de infracțiuni din Capitolul IV. La elaborarea conținutului dispoziției articolului 175, a servit reglementarea din articolului 22 din *Convenția de la Lanzarote*, care de altfel, denumește infracțiunea „Coruperea copiilor”. Codul penal Român, în articolul 221, a denumit infracțiunea – „Corupția sexuală”. Însă, în conștiința juridică, termenul „corupție” este perceput numai în legătură cu infracțiunile săvârșite de persoanele cu funcție de răspundere (infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică). Deci, nu ar fi rațională înlocuirea unei surse de confuzie prin alta. De

asemenea, nu și-ar găsi efectul nici folosirea termenului „pervertire” (utilizat în articolul 104 din *Codul penal din 1961*) în locul sintagmei „acțiuni perverse”.

De aceea, propunem ca, în articolul 175, în locul cuvintelor „acțiuni perverse” să fie utilizată denumirea „depravarea sexuală a minorului”.

În acest sens, e de menționat că în urma modificării a noțiunii de viol și acțiunilor cu caracter sexual altele decât violul, acțiunile perverse se vor regăsi în componența articolul 171 și articolul 172 din *Codul penal*.

Totodată, este vital de încriminat și acțiunile de corupere sexuală a minorului, ori în contextul actual aceste acțiuni rămân în afara legii penale. Acțiunile de corupere sexuală a minorului urmează să fie realizate prin exhibare, atingeri indecente, discuții cu caracter obscen sau cinic purtate cu victima referitor la raporturile sexuale. Aceste încriminări vin să protejeze nu numai libertatea și inviolabilitatea sexuală dar și percepția minorului referitoare la actele sexuale.

Pentru asigurarea compatibilității cu standardele internaționale în domeniu este necesară revizuirea dispoziției art. 175¹ din *Codul penal*. *Convenția de la Lanzarote* consacră acestei probleme o normă distinctă, într-un articol aparte. Articolul 23 din *Convenția de la Lanzarote* a urmărit scopul încriminării anume a faptelor de acostare, în scopuri sexuale, a copiilor de către persoane necunoscute, care nu au altă posibilitate de a afla de vreun copil și de a-l ademeni în scopuri sexuale, decât folosind tehnologiile de comunicare și informare.

În comparație cu faptele cuprinse de standardul menționat în *Convenția de la Lanzarote*, norma art. 175¹ din *Codul penal* include în latura obiectivă și acțiuni de „...*convingere, manipulare, amenințare, promisiune de a oferi avantaje sub orice formă, efectuate inclusiv...*”, adică toate aceste acțiuni pot fi realizate și prin alte modalități decât prin intermediul tehnologiilor informaționale sau comunicațiilor electronice.

VII. *Garantarea unui mecanism procesual de asigurare a drepturilor procesuale ale victimelor infracțiunilor cu privire la libertatea și integritatea sexuală*

La acest capitol menționăm că un drept material poate fi efectiv asigurat doar prin instituirea unui mecanism procesual eficient, complex și echitabil.

Legea națională de procedură penală a fost supusă în repetate rînduri procesului de modificare și completare în vederea ridicării gradului de protecție a victimei infracțiunii. Spre deosebire de investigarea altor infracțiuni, investigarea infracțiunilor ce atentează la libertatea și inviolabilitatea sexuală a persoanei se deosebește prin specificul și caracterul sensibil al acestor infracțiuni. Pentru a asigura această proporționalitate dintre scopul procesului penal și realizarea efectivă a drepturilor victimei ce țin de viața privată a acesteia, legea procesuală urmează să conțină anumite garanții suplimentare pentru victimele infracțiunilor cu privire la libertatea și inviolabilitatea sexuală.

Potrivit legislației procesul-penal, drepturile victimei sunt prevăzute de articolul 78 din *Codul de procedură penală*. Totuși, considerăm că în cazul victimelor infracțiunilor privind viața sexuală urmează să le fie asigurate drepturile speciale, pentru a avea parte de un proces echitabil și de o reintegrare socială cât mai eficientă.

Lipsa asistenței juridice a victimei în cadrul dosarului penal are mai multe efecte negative pentru respectarea drepturilor și libertăților acesteia, transformînd-o astfel doar într-un mijloc procesual de mișcare a procesului penal și nu într-un participant activ, drepturile căruia au fost grav lezate.

În acest context se propune ca drepturile victimei să fie completate cu dreptul de a da explicații în condiții prietenoase, în lipsa persoanei bănuite, să refuze confruntarea cu persoana bănuită de comiterea infracțiunii, să fie asistate, în condițiile legii, de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, să fie însoțită de o persoană de încredere la toate cercetările, să-i fie asigurate dreptul la intimitate și la protecția imaginii persoanele, să fie prestate servicii medicale, medico-legale, de asistență psihologică post-traumatică și consiliere în vederea recuperării fizice și psihosociale.

Aceste drepturi sunt inerente unei victime a infracțiunilor cu privire la libertatea și integritatea sexuală, or acestea au influență asupra stării fiziologice și psihologice, suferind un șoc

profund în urma celor trăite. Astfel, acordarea acestor drepturi suplimentare vor contribui la reabilitarea psiho-emoțională a victimei și la evitarea revictimizării acesteia.

Aceste drepturi, urmează a fi garantate și părții-vătămate, or plenitudinea drepturilor nu poate fi limitată de statutul procesual al persoanei.

Tot în acest sens, se propun operarea modificărilor la art. 109, 110¹, 369, 371 din *Codul de procedură penală*, pentru a institui posibilitatea audierii victimei infracțiunilor cu privire la libertatea și integritatea sexuală în condiții speciale indiferent de vârsta acesteia.

Totodată, se propune completarea art. 215¹ din *Codul de procedură penală* cu textul „sau infracțiunilor cu caracter sexual” va institui posibilitatea victimelor infracțiunilor cu caracter sexual să beneficieze de măsuri de protecție similar victimelor violenței în familie.

În partea ce ține de executarea Hotărîrii Curții Constituționale nr. 31 din 29 noiembrie 2018

În privința obligațiilor care decurg din articolul 3 din Convenția Europeană, victima trebuie să fie în măsură să participe în mod efectiv la anchetă. De altfel, o investigație nu poate fi considerată „efectivă”, atît timp cît victima sau rudele sale apropiate nu sunt implicate în desfășurarea urmăririi penale în măsura necesară protejării intereselor sale legitime. În acest sens, se face referire la jurisprudența Curții Europene privind obligația statului de a-i asigura victimei infracțiunii posibilitatea de a participa efectiv la anchetă, (a se vedea cauzele *Slimani c. Franța*, 27 iulie 2004, § 47; *Enukidze și Girgvliani c. Georgia*, 26 aprilie 2011; *Huseynova c. Azerbaidjan*, 13 aprilie 2017 și altele).

Partea vătămată trebuie să fie informată despre derularea urmăririi penale și să poată avea acces la materialele dosarului într-o măsură suficientă, astfel încît să-și poată pregăti și susține cauza în mod efectiv în fața instanțelor și în special în cazul necesității înaintării unei acțiuni civile.

Scopul implicării părții vătămate în investigarea acestor cauze este de a i se permite să-și apere drepturile și să contribuie la investigarea faptelor. De asemenea, interzicerea accesului la materialele dosarului pe durata urmăririi penale ar crea o stare de incertitudine pentru partea vătămată sau pentru rudele acesteia în privința bunei-desfășurări a urmăririi penale și i-ar împiedica să-și exercite în mod efectiv drepturile.

Totodată, Curtea Europeană a menționat că **restricțiile privind accesul** la materialele cauzei penale la etapa începerii urmăririi penale și pe durata acesteia **pot fi justificate**. Jurisprudența Curții Europene este una clară în privința prevederilor legale care restricționează în mod absolut accesul părții vătămate la materialele urmăririi penale, pînă la încheierea acesteia.

În acest sens, Curtea Constituțională în §59 din Hotărîrea nr. 31 din 29 noiembrie 2018 a statuat următoarele:

„Textul „din momentul încheierii urmăririi penale” de la articolul 60 alin. (1) pct. 7) și textul „din momentul terminării urmăririi penale” de la articolul 80 alin. (1) pct. 8) din Codul de procedură penală impun o restricție absolută în privința accesului părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele cauzei penale, pînă la încheierea acesteia. Această restricție apare în contextul în care partea vătămată este, de obicei, principala sursă de informație pentru organele de urmărire penală în cazul săvîrșirii unei infracțiuni.”.

Proporționalitatea restricționării accesului la materialele dosarului pe durata urmăririi penale și motivarea acestei măsuri sunt elemente cruciale, care trebuie evaluate cu prudență de către procurori, avînd în vedere circumstanțele particulare ale cauzei.

Cu privire la proporționalitatea restricției, Curtea menționează că aceasta poate fi apreciată doar prin raportarea la circumstanțele cauzei, însă elementul principal în acest test este faptul că restricția trebuie să mențină încrederea victimei în buna-credință a procurorului. În acest sens, perioada pentru care este aplicată restricția nu trebuie să se întindă pentru o perioadă îndelungată, pentru că în caz contrar victima ar fi lipsită de posibilitatea participării efective la desfășurarea urmăririi penale.

Avînd în vedere că Curtea Constituțională la examinarea cererii autorul excepției de neconstituționalitate a luat drept reper faptele descrise în hotărîrea Curții Europene din cauza *Eduard Popa c. Republica Moldova*, 12 decembrie 2013. Prin urmare, Curtea Constituțională a hotărît în privința constituționalității normelor asupra căror s-a ridicat excepția de neconstituționalitate referindu-se, în concert, la actele de tortură:

„*Se recunosc constituționale* textul „din momentul încheierii urmăririi penale” de la articolul 60 alin. (1) pct. 7) și textul „din momentul terminării urmăririi penale” de la articolul 80 alin. (1) pct. 8) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 122 din 14 martie 2003, în măsura în care acestea nu se aplică victimelor torturii și reprezentanților acestora, care trebuie să aibă acces la toate materialele cauzei penale pe durata urmăririi penale, cu excepția cazului când accesul în discuție poate fi restricționat de către procuror, printr-o ordonanță motivată, dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții: (i) restricția este stabilită pentru o perioadă de timp rezonabilă; (ii) restricția se referă doar la anumite acte procedurale și (iii) există riscul ca accesul deplin la materialele cauzei penale să prejudicieze desfășurarea urmăririi penale.”.

Astfel, se propune completarea articolelor 60, 80, 81 din *Codul de procedură penală*, cu reglementări ce vor stabili, cu titlu de excepție, că accesul la materialele urmăririi penale poate fi restricționat de către procuror, printr-o ordonanță motivată, dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții:

- a) restricția este stabilită pentru o perioadă de timp rezonabilă;
- b) restricția se referă doar la anumite acte procedurale și
- c) există riscul ca accesul deplin la materialele cauzei penale să prejudicieze desfășurarea urmăririi penale.

III. Fundamentarea economico-financiară

Proiectul nu necesită cheltuieli suplimentare din contul bugetului de stat.

IV. Modul de încorporare a actului în cadrul normativ în vigoare

Pentru implementarea prevederilor prezentului proiect de lege nu va fi necesară modificarea altor acte normative.

V. Respectarea transparenței decizionale

În scopul respectării prevederilor Legii nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional, proiectul legii este plasat pe pagina web oficială a Ministerului Justiției www.justice.gov.md, compartimentul *Transparența decizională*, directoriul *Proiecte de acte normative remise spre coordonare*.

Ministru

Fadei NAGACEVSCHI